



них архівних установ до небезпечних процесів в архівній справі; захищають власні права та інтереси; беруть участь у розробленні проектів нормативно-правових і нормативно-методичних документів та проведенні наукових заходів з проблем архівної безпеки, пошуку і залученні спонсорської допомоги архівним установам та отриманні ними грантів на проведення наукових досліджень та інших заходів у сфері архівної безпеки;

— керівники і відповідальні працівники центральних архівів та місцевих архівних установ планують і здійснюють конкретні заходи щодо забезпечення архівної безпеки відповідних державних архівних установ, контролюють стан архівної безпеки відомчих, корпоративних, громадських та приватних архівів у зоні свого комплектування, у межах своїх повноважень координують діяльність суб'єктів системи архівної безпеки на відповідній території;

— працівники архівних установ усіх форм власності жорстко дотримуються у своїй професійній діяльності вимог чинного архівного законодавства та положень Етичного кодексу архівістів.

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Сучасний стан забезпечення НІУАС є вкрай незадовільним. Ситуація ускладнюється з одного боку, правовим нігілізмом, що домінує серед представників органів влади, з другого боку — певним законодавчим вакуумом та рівнодушністю дій органів влади, сило-

вих структур, архівних установ, державних і громадських інституцій, а також недостатністю бюджетних коштів.

2. У сучасних умовах особливо важливого значення набуває чітке усвідомлення усіма учасниками інформаційних відносин комплексного характеру проблем архівної безпеки, що не можуть бути успішно вирішені ізольовано. Вирішення проблем забезпечення НІУАС може бути здійснено лише спільними зусиллями архівної галузі, держави і суспільства.

3. Забезпечення НІУАС є завданням загальнодержавного рівня. Архівна справа є і повинна залишатися тією сферою, де захисна, регулююча роль держави має бути постійною.

Держава через уповноважені нею державні органи та державні архівні установи забезпечує архівну безпеку тієї частини архівно-інформаційних ресурсів, що належать державі. Водночас держава як представник УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ має гарантувати архівну безпеку усього Національного архівного фонду і сприяти усім власникам документів НАФ у вирішенні проблем архівної безпеки.

4. Головною рушійною силою забезпечення НІУАС у будь-яких умовах є працівники архівних установ. Надійний соціальний захист і високий рівень професіоналізму працівників архівних установ, особливо державних архівістів, — є одним із головних завдань архівної безпеки.

5. Усі положення, пропозиції і вивиски Концепції можуть коригуватися у процесі застосування.

Валентина Бездрабко

ДОСВІД КЛАСИФІКАЦІЇ ДОКУМЕНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Особливістю розвитку сучасної архівістики є активізація досліджень, пов'язаних із науково-методичною організацією діяльності архівних установ, переосмислення концептуальних положень радянського архівознавства. Непересічне значення у цьому руслі має пошук оптимальної моделі довідкового апарату до документів архівів, органічною складовою якого є систематичний каталог. Проведення каталогізування документів утруднюється відсутністю адекватної до Національного архівного фонду України схеми класифікації документної інформації, а ті, що й донині залишаються в дії, вимагають якісних змін.

Тривале перебування українських земель у складі інших держав стало причиною регіональної специфіки розвитку архівної справи у цілому, її технологій зокрема. Показовим у цьому відношенні є досвід архівів Закарпаття. Історичні обставини його буття спродукували своєрідність формування фондів, які вимагали особливого упорядкування документної інформації на рівні окремого документа чи групи конкретних документів.

Історіографічний аналіз теми показує, що досвід класифікації документної інформації у систематичному каталозі Державного архіву Закарпатської області не знайшов належного



відображення у працях фахівців. Нечисленний доробок у цій царині зафіксував фрагментарний інтерес до засадничих і структурних компонентів питання. Робота сучасного дослідника М. Делегана акцентує увагу на історії архівного будівництва, архівних установ¹, а у фундаментальній праці Д. Данилюка з розвитку історичної науки на Закарпатті у XVIII ст. — першій половині XX ст. проблеми архівістики розглядаються побіжно, на персоналізованому тлі, створеному з імен відомих діячів історії, науки і культури краю — І. Базиловича, А. Кралицького, Ю. Жатковича, І. Кондратовича, Ю. Яворського, М. Лелекача та ін.² Розроблення схеми класифікації документної інформації у Держархіві Закарпатської області знайшло синхронне висвітлення на сторінках галузевих періодичних видань. Активні учасники її творення й апробації (Мар. Делеган, Г. Ласло, В. Місюра, Г. Сіярова та ін.) не стали вправлятися в аналітико-синтетичних студіюваннях науково-методичних підходів, обмежуючись у своїх дописах подачею дескриптивних відомостей, емпіричних спостережень за темою³.

Такий висновок спонукав нас до пошуку відповіді на питання, яким же чином забезпечувалось упорядкування інформації документів у межах, для прикладу, головної архівної установи Закарпаття — Державного архіву Закарпатської області⁴. Наш інтерес викликаний не тільки відсутністю робіт згаданої тематики, але й перспективою використання осмисленого досвіду місцевих архівістів-практиків, включенням його до складу історичного пізнання задля наступних напрацювань у цій галузі.

Державний архів Закарпатської області зберігає унікальну джерельну базу, цінну для історії України, Східної Європи. Найдавніший оригінал датований XIV ст. Це — дарована угорським королем Сигізмундом грамота про підтвердження прав і свобод м. Мукачеву і про заборону нововведень (9 травня 1391 р.)⁵. Усього на зберіганні в архіві налічується понад 750 тис. од., засновні дати яких перебувають у межах від XIV ст. і до 1946 р. Більшість із них є унікальними. Потужний масив документів висвітлює різні сфери діяльності суспільства закарпатського регіону. Всі документи мають неопіненне значення для дослідження історії Закарпаття, відображаючи своєрідність минулого часу, коли цими землями володіли держави-сусіди⁶.

Найважливішими фондами архіву періоду Угорського королівства й Австрійської імперії, у складі яких закарпатські землі перебу-

вали тривалий час, є фонди Березької, Мармароської, Ужанської, Уточанської жупаній⁷ (наджупанів, піджупанів, жупанських дворянських судів), «Архіву п'яти коронних міст» (м. Тячів, Вишкове, Хуст, Довге поле, Сигіт), головного старости м. Мукачеве, урбаріального суду, бургомістрів (м. Ужгород, Берегове, Мукачеве), адміністративних експозитур, комісій та ін., які лягли в основу комітатських, міських архівів⁸. Історично у них відклалися документи, що виникали внаслідок діяльності вищих та місцевих органів законодавчої, виконавчої, судової влади, управління, церкви, науково-освітніх, культурних осередків, громадських об'єднань.

Тривалий час упорядкування документів відбувалося згідно з нормами звичаєвого права, традиціями їх обігу. Згодом, в умовах складання нової форми правління, устрою імперії династії Габсбургів⁹ ставлення до архівів, їх функціонування змінюється. Процес централізації влади упродовж XVIII–XIX ст., який особливо пов'язаний з іменами Марії-Терезії (1717–1780 рр.) та Франца Йосифа I (1830–1916 рр.), задля досягнення стратегічних та оперативних цілей управління імперією спричинив розвиток діловодства. Це виявилось у становленні організаційних форм і методів роботи діловодних служб, розробленні ними правил й інструкцій щодо складання, користування й зберігання документації. Підведення правової основи під документообіг означало закріплення порядку руху документів від моменту їх створення і до надходження в архів.

Зберігання документів у комітатських, міських архівах, їх інтенсивне поповнення у результаті розвитку діловодства, необхідність звернення до їх інформації вимагали упорядкування документального масиву. Адаптацією архівної служби до нових суспільних, економічних явищ у країні опікувалися центральні, місцеві органи влади та управління, архівістичної практики. В обігу нормативних документів з архівної справи знаходилися розпорядження та вказівки Вищої Ради Угорського королівського намісництва, правила, методичні розробки комітатського управління з приписами нормативного характеру, які регламентували питання реєстрації, принципи систематизації, умови зберігання документів в архіві¹⁰. До індивідуальних, авторських методичних рекомендацій, інструкцій, які перебували в ужитку працівників архівів краю наприкінці XVIII–XIX ст., належать «Основні розділи примірною порядку запису документів у комітатському архіві», «Внутрішній порядок реєстрації документів юридичного змісту», «План робо-



ти з реєстрації документів в архіві», які визначали організацію, структуру і засадничі положення роботи з документами в архівах на різних стадіях їх внутрішнього проходження¹¹. Всі вони складені Сигізмундом Папаї, реєстратором Березького комітатського архіву¹².

Маємо підкреслити, що вже у XVIII ст. існувала певна схема упорядкування документів, принципом розбудови якої була тематика документної інформації. Її офіційно визначені розділами були: «Церква», «Релігія», «Економіка», «Політика» і т. зв. «Урбаріальні» (відносини обшин і землевласників)¹³. Суворе дотримання послідовності їх систематизації демонструє ставлення влади до документів того чи іншого змісту, їх важливості для неї.

У XIX ст. ця схема упорядкування документів зазнає змін і її розгортання відбувається за наступними тематичними концентрами: «Протоколи комітатських зборів», «Юридичні», «Суспільно-політичні», «Економічні», «Церковні», «Армійські», «Урбаріальні» документи¹⁴. Найбільшою чіткістю внутрішньої організації документів у межах конкретного блоку відзначались «Протоколи комітатських зборів», які систематизувалися з дотриманням алфавітного, географічного, хронологічного принципів, найменшою — «Юридичні документи»¹⁵, що можна, до певної міри, пояснити відсутністю галузевого поділу права, а також недосконалістю порядку компонування документної інформації. Широка інформативність документів привела до багатоступеневості класифікаційної схеми, що стало виявом бачення шляху її побудови: від загального означення змісту документа до часткового в ньому. Наприклад, у відділі «Економічні документи» зустрічаємо підвідділи «Сільське господарство», «Мануфактурне виробництво», «Торгівля», «Податки», «Карбування монет», «Транспорт» та ін.¹⁶

Часто реєстрація документів супроводжувалася фіксацією їх місця зберігання, номером fasciкул, які відповідали певній структурній одиниці схеми кумуляції¹⁷. Тобто, у даному разі йдеться про своєрідну індексацію документів, що слугувало спрощенню інформаційно-пошукових операцій із ними. Таке упорядкування документів лише з незначними змінами зберігалось аж до розпаду Габсбурзької імперії.

Тема систематизації документної інформації була актуалізована у 1920–1930 рр. М. Радвані, керівником земської архівної служби Закарпаття, у руслі централізації і створення єдиного крайового архіву Підкарпатської Ру-

си¹⁸. Прагнення до практичної раціоналізації діяльності архівної системи краю потребувало новачієних розробок на ниві архівознавчої теорії, методики організації документів, комплексного удосконалення довідкового апарату¹⁹. Однак через труднощі суспільно-політичного, економічного життя Закарпаття, задуми Архівної комісії не знайшли реального втілення. Після цього до серйозних спроб створити загальну науково-методичну базу для класифікування документної інформації в Державному архіві Закарпатської області повернулись у середині XX ст.

У 1950–1960-х рр. в умовах лібералізації суспільно-політичного життя, загальної активізації науки, історичної науки, архівної справи в УРСР класифікація документної інформації потрапляє у центр уваги фахівців-теоретиків і практиків архівістики. Поряд із традиційно важливими питаннями збирання і зберігання документів, усвідомлюється необхідність забезпечення функціонування документної інформації, включення її в систему наукових, соціальних комунікацій. Наразі тема поліпшення використання архівних документів, залучення їх до наукового обігу склала основу для низки постанов органів державної влади та управління СРСР, УРСР, рішень центральних, регіональних нарад, семінарів за участю істориків, архівознавців, джерелознавців, працівників державних архівів²⁰. Те, що питання потрапляє до розряду найактуальніших, переконливо доводять сторінки фахової періодики²¹. Критичні зауваження, викладені в розпорядчій галузевій документації, висловлені на зібраннях спеціалістів, стосувалися впровадження нових перспективних видів довідників, які могли б забезпечити науковий загал, громадськість деталізованою багатогранною інформацією про зміст Державного архівного фонду Союзу РСР, у т. ч. й Української РСР²².

Чільне місце з-поміж інших видів довідкового апарату до документів архівів мали зайняти каталоги. Конструктивні пропозиції згаданих колективних форм співпраці науковців стосувалися розроблення найоптимальнішої моделі каталога (систематичного, предметно-тематичного), його класифікатора, визначення ступеня докладності вивчення справ (подокументного чи поодиночного), проведення відповідної методичної підготовки архівістів та ін. Вказівки Архівного управління УРСР щодо каталогізації документів, які з'явилися у березні 1962 р., містили детальні поради стосовно практичного впровадження систематичних каталогів у державних архівах рес-



публіки²³. На тлі розвитку інформатики сформувалося переконання — складання систематичного каталогу повинно бути зорієнтованим на можливість застосування автоматизованого пошуку документів, якому мала прислужитись схема класифікації документної інформації²⁴.

Період кінця 1950 — початку 1970-х рр. увійшов в історію Державного архіву Закарпатської області як доба посилення організаційно-методичної роботи з архівознавства, становлення нового довідкового апарату до наявних архівних фондів, оскільки, як відмічає В. Місюра, старий довідковий апарат «або не зберігся, або не був розшуканий, або просто нехтувався»²⁵. Тоді ж місцеві архівісти розпочали розроблення схеми класифікації документної інформації як основи для виготовлення систематичного каталогу.

Робота над нею відбувалася планово, а будь-який збій, невиконання намічених у цьому руслі завдань вимагали пояснень. Так, у Держархіві Закарпатської області збереглася довідка, метою складання якої було пояснити тимчасове припинення роботи над класифікатором документів, що сталося у зв'язку з підготовкою тому «Закарпатська область» видання «Історія міст і сіл Української РСР»²⁶.

Вивчення документів фондів Державного архіву Закарпатської області задля вироблення «Схеми» ускладнювалося, по-перше, недостатністю існуючого довідкового апарату, по-друге, тим, що мовою закріплення інформації для більшості документів є іноземна (латинська, німецька, угорська, румунська, чеська, ідиш та ін.), по-третє, малочисельністю спеціалістів²⁷. І все ж у березні 1962 р., доповідаючи на нараді працівників архівних установ союзних республік та центральних державних архівів Союзу РСР про розроблення схеми систематичного класифікатора до каталогу документів дорадянського періоду у Львівському обласному держархіві, його директор Н. Мірошниченко підкреслила, що при цьому враховувався досвід інших архівів Української РСР, у т. ч. й Закарпатського обласного держархіву²⁸. Очевидно, що на 1962 р. «Схема» існувала в проектному варіанті. Саме як про проект говорить про неї Мар. Делеган, зазначаючи його наявність наприкінці 1965 р. і відмічаючи необхідність значного доопрацювання²⁹. У 1970 р. проектні варіанти «Схеми» були затверджені як основа³⁰. Її авторами були заступник директора Закарпатського обласного державного архіву в м. Берегове Г. Сіяртова та директор філіалу цього ж архіву в м. Мукачеве Г. Ласло³¹. Через три ро-

ки, у 1973 р., з'явилась друга редакція «Схеми», у якій відчувається прагнення авторів позбутися деталізації рівнів класифікації, що привело до втрати значною мірою власної специфіки класифікатора³². Саме цей варіант загальним обсягом у 75 аркушів був надісланий разом із супроводжувальним листом, датованим 17 вересня 1973 р., до Архівного управління при РМ УРСР та ЦДДА УРСР у м. Києві. Останній тоді займався розробленням загальноукраїнської схеми класифікації документної інформації дорадянського періоду і цілеспрямовано узагальнював досвід місцевих державних архівних установ Української РСР³³.

Порівняльний аналіз структури і змісту «Схеми класифікації документів дорадянського періоду Закарпатської області» з подібною розробкою Львівського обласного держархіву наводить на думку про їх тісну співпрацю. Свідченням цього є велика подібність і високий рівень запозичень між ними. Втім, схема класифікації документної інформації архівістів Львова відрзнялась чіткішою структурою, раціональнішою організацією змісту, індексації, існуванням основної, допоміжної та лише до всіх розділів схеми, додаткових допоміжних таблиць до окремих її підвідділів, наявністю предметно-алфавітного покажчика, змістовнішим наповненням класифікаційних рядів³⁴.

Вироблена у Державному архіві Закарпатської області схема класифікації документної інформації в систематичному каталозі залипалася активною до 1983 р., тобто до набуття чинності «Схеми єдиної класифікації документної інформації в систематических каталогах государственных архивов СССР (XVIII — нач. XX вв.)», під загальною редакцією О. Курантова³⁵. Її призначення зводилося до організації в архівах Закарпаття документної інформації про факти, події, явища, процеси від найдавніших часів до 1946 р. При розбудові вертикальних і горизонтальних рядів класифікації структура схеми фондувалася на застосуванні дедуктивної, індуктивної логічних операцій.

Схема включає Головну та Основну таблиці. Маємо відмітити, що Основна таблиця хоча і відстежується за всіма відділами, проте не є однаково структурованою за рядами, що говорить про незавершеність, тривання процесу розробки порядку групування документної інформації та її змісту.

Основний поділ Головної таблиці, яка є стрижнем структури схеми класифікації документної інформації, здійснений згідно з рекомендаціями відділу історії України Інституту



супільних наук АН УРСР (м. Львов) від 26 квітня 1961 р.³⁶ Вона включає у себе такі відділи: «Економіка» (індекси від А до К), «Супільно-політичне життя. Класова боротьба» (Л-Р), «Держава» (С-Ц), «Культура та побут» (Ч-Я)³⁷, що дозволяє органічно цілісно представити через документну інформацію розвиток закарпатського регіону, його конкретно-історичний характер. Триєдність політичної, економічної, культурної сфер (з помітним акцентом на першій) життя суспільства, відносин, що виникають при цьому, не зводиться до причинно-наслідкової залежності між ними, а виступає у якості окремих ланок одного процесу — розвитку соціуму, що зумовлює їх сутність і характер взаємодії та взаємозв'язків.

Відділи мають підвідділи, які конкретизують універсальне представлення сфер функціонування суспільства і складають Основну таблицю³⁸. Поняття Головної, Основної таблиць, які винесені в заголовки відділів, підвідділів упорядники схеми фрагментують через виділення у їх змістові певних сторін, якостей, характеристик, особливостей вияву. І тому було б некоректно досліджувати схему класифікації документної інформації в систематичному каталозі Державного архіву Закарпатської області лише за критеріями її поділу на елементи та пропорційності між ними, обминаючи рівні пізнавального відображення змісту виділених позицій Основної таблиці.

До першого відділу автори схеми запропонували вносити ті документи, які містять у собі інформацію про важливу сферу суспільних відносин, пов'язану з виробництвом матеріальних благ, їх розподілом, обміном і споживанням, розвиток окремих галузей економіки (фінанси та кредит (В); промисловість, ремесло, кустарні промисли (Г); сільське та лісове господарство (Е); транспорт (Ж); торгівля (И); будівництво (Д); комунальне господарство (К); зв'язок (З), основні виробничі ланки — цехи, мануфактури, підприємства тощо, умови та елементи виробництва (праця (Б); управління (А).

У другому відділі мали б концентруватися дані, що характеризують зміст, цілі, учасників, структуру політичного процесу, систему відносин державних, недержавних інститутів політичного життя, їхньої діяльності в рамках хронологічних періодів історії Закарпаття, і які мають такий вигляд: 1) суспільно-політичні події до 1848 р. (Л); 2) революція 1848–1849 рр. (М); 3) піднесення революційного руху (1850–1917 рр.) (Н); 4) суспільно-політичне життя Закарпаття 1917–

1939 рр. (О); 5) боротьба населення Закарпаття проти фашистської окупації (1939–1944 рр.) (П), що відповідає основним етапам політичного розвитку краю. У шостому підвідділі — «Політичні партії і суспільно-політичні організації» (XIX ст.— 1944 р.) (Р), мала розміщуватися інформація про суспільно-політичний рух, до того ж градуйована хронологічно, за ідеологічними течіями та конкретними суб'єктами політичного життя регіону. Тут розміщувалися дані про організацію, реорганізацію, ліквідацію, діяльність громадських, політичних, громадсько-політичних об'єднань, товариств, спілок тощо. Класифікація документної інформації щодо їх функціонування відбувається за формами їхньої діяльності, для чого до кожного з них існувала супроводжувальна таблиця фактів дії: збори, з'їзди, конференції, пленуми, конгреси, публічні виступи; пропаганда і, як обов'язковий пункт — відстоювання національного питання. Коментуючі склад відділу «Л-Р», маємо зауважити, що його структура не є системою логічно послідовних зв'язків між одиницями блоку. На нашу думку, це схема до предметно-тематичного каталогу документів, в основі якої лежить відповідний принцип їх групування.

У третьому відділі «Держава» мали збиратися дані про адміністративно-територіальну форму існування закарпатських земель, її становлення та зміни від часів Угорського королівства до входження Закарпаття до Союзу РСР, способи організації населення, його рух, соціальний і національний склад, інститут громадянства, виборчу систему та саму процедуру участі суспільства у формуванні державних представницьких, законодавчих, виконавчих та судових органів (С). Окрему групу, підвідділ «Т», мала скласти інформація, про устрій органів вищої, місцевої державної влади та управління, самоврядування, діяльність суб'єктів та об'єктів, що наділені правом розпорядження або зобов'язані виконанням, їх взаємодією. Підвідділ «Міжнародні відносини» (Х) мав подавати інформацію про стан і розвиток відносин із іноземними державами, міжнародними організаціями, встановлення та підтримання офіційних зв'язків спілкування з ними. Класифікація даних проводиться за назвами країн в алфавітному порядку: Австрія, Бельгія, Німеччина, Росія, Румунія, Сербія, Угорщина, Франція, Чехословацька та ін. І, як його продовження, слід сприймати підвідділ «Ц» — «Збройні сили. Війни», у якому інформація систематизується за загальнотематичним, хронологічним принципами, з



порушенням послідовності при з'ясуванні найсуттєвіших соціально-політичних, військово-технічних, масштабних, історичних ознак цієї ланки організації влади, життя суспільства. Підвідділ «Право та органи юстиції» (Ф) мав групувати дані за галузевою структурою інститутів права, про судову систему (судоустрій, судочинство), адвокатуру, прокуратуру, нотаріальні служби, органи юстиції.

У четвертому відділі «Культура та побут» запропоновано було розміщувати дані про спосіб організації життя закарпатського населення, його етнічні особливості (Ч); управління, галузеву, інформаційну інфраструктуру науки, освіти (З); створення, розповсюдження, зберігання та забезпечення користування мистецькими, літературними цінностями (Ю); організацію охорони здоров'я (Щ), соціальної захисної мережі, види, заходи владних структур, громадськості, які спрямовані на забезпечення нормального існування людини, якості життя (Ц); релігійно-церковне життя (Я); розвиток фізкультури, спорту та туризму (Ы) в Закарпатті.

Розбудова третього, четвертого рівнів «Схеми» здійснюється на ґрунті конкретних фактів, подій, процесів історії життя закарпатського регіону, положення яких співвідносяться з загальними позиціями «Схеми» першого, другого класифікаційних рядів. Так, пункт «Промисловість, ремесло, кустарні промисли» розкриває зміст притаманної для цього економічного району форми галузево-господарського комплексу, демонструє його властивості: участь іноземного капіталу, розбалансованість між обсягами видобутку сировини і виробництвом готової продукції, невикористання суспільством активної працездатної частини населення, еміграцію робочої сили і т. ін. Підвідділ «Релігія. Церква», крім загальних положень про релігійно-церковне життя в Закарпатті, містить позиції про конкретні римо-, греко-католицькі, православні, протестантські, іудейські заклади, установи, громадські організації релігійного спрямування, духовні навчальні заклади, чернецькі ордени, прочанство, конкордати, одиниці церковно-адміністративного поділу (єпископства, деканати, парафії), їх фінансово-економічний, майновий стан тощо. Специфіку краю відбиває позиція «Заклади, спілки, товариства, комітети, організації» (від часу порядкування Австро-Угорщини до його входження в Союз РСР), яка супроводжує підвідділи «Праця», «Будівництво», «Сільське та лісове господарство», «Торгівля» та позиція «Центральні, крайові, місцеві органи влади», «Суди», «Прокуратура» відділу

«Держава» підвідділів «Органи державної влади та управління» (Т), «Право та органи юстиції» (Ф).

Наповнення відділів схеми не завжди здійснюється послідовно і у повному обсязі, хоча його автори прагнули витримати тематичний, хронологічний принципи.

Отже, основними поняттями при побудові всіх підрозділів схеми класифікації є:

— об'єкти інформації, наприклад, у відділі «Е» — «Сільське господарство» — земля, землекористування та ін.;

— елементи об'єкта інформації, наприклад, у відділі «А» — «Економіка»: становище селян (повинності) — королівські, кріпосницькі, урбаріальні та ін.;

— процеси, наприклад, у відділі «В» — «Фінанси» — податкове управління, ревізії кас, фінансове звітування та ін.

Основні поняття не існують окремо один від одного, а знаходяться в ієрархічній залежності у межах кожного поділу. Утім, варто відмітити, що подібна ієрархічність витримується не завжди. У більшості випадків при утворенні структурних рівнів не використовуються прийом уведення різних ознак поділу на одному рівні. Для прикладу розглянемо форму і зміст відділу «Держава» (С-Ц). Складовими його Основної таблиці є такі підвідділи: «Державний устрій», «Органи державної влади та управління», «Право й органи юстиції», «Міжнародні відносини (Зовнішня політика)», «Збройні сили. Війни». Така послідовність у таблиці витримана з урахуванням принципів ієрархії часток цілого — інституту держави, способів впливу їх один на одного, форм передачі інформації, функціональної координації між ними. Однорідність структурування порушується обставиною, що в одному класифікаційному ряді маємо об'єкти (державний устрій, право, органи юстиції) й процеси (міжнародні відносини). Якщо перші є елементами внутрішньої будови держави і є відносно статичними, то другі відображають її зв'язки з іншими суб'єктами (зовнішніми) політичного життя у ході реалізації її функцій, а, отже, є динамічними.

Таблиці загальних означень, алфавітно-предметний покажчик Головної, Основної таблиці чи методичні вказівки щодо її застосування відсутні. Допоміжні таблиці слугують в окремих випадках супроводом до рубрик підвідділів і не мають автономного існування. Наприклад, майже всі галузі промисловості мають однотипний поділ: капіталовкладення, сировина, технологія виробництва. Подібний підхід привів до розширення обсягу «Схеми» та



невиправданих повторів аналогічних позицій.

Із метою закріплення певного місця за кожною групою понять «Схему» спорядили системою їх фіксації. При цьому було використано досвід серійної літерно-цифрової індексації, запропонованої на семінарі архівістів у м. Харкові³⁹. Складовими елементами індексу є літери російської абетки (їх кількість — 28) та римські, арабські цифри (літери стоять між ними, позначення — зліва направо). Прописні літери слугують для означення відділів (А, Б, В, Г, Д, Е...); Арабські цифри використовуються для означення підвідділів (А1, А2, А3, А4...; із закріпленням індексів від 0 до 9). Римські цифри слугують для означення належності документа до того чи іншого тематичного блоку (I — Економіка; II — Суспільно-політичне життя. Класова боротьба; III — Держава; IV — Культура і побут).

Втілення унікальності, своєрідності історичної реальності Закарпаття в вербальних положеннях схеми класифікації документної інформації безпосередньо залежало від ефекту «людського коефіцієнта» (за Ф. Знанецьким), тобто від загальнокультурної, інтелектуальної, професійної компетенції, намірів її авторів. Слід відзначити невисокий ступінь підвладності авторів «Схеми» політичній кон'юктурі, яким удалося врахувати ідеологічну догматику радянського суспільства з раціональним, критичним осмисленням історії рідного краю. Виняток хіба що складає підвідділ «Суспільно-політичне життя. Класова боротьба», який розбудовується на засадах з яскраво помітним ідеологічним забарвленням.

Загальний аналіз досвіду складання схеми класифікації документної інформації у Державному архіві Закарпатської області дає підстави стверджувати про наявність цікавих знахідок місцевих архівістів. Вивчення цього досвіду допоможе залучити до наукового обігу закладений у них науковий потенціал, що, безумовно, сприятиме дальшому розвитку архівознавчих студій з удосконалення довідкового апарату.

¹ Делеган М.В. До питання про історію архівної справи на Закарпатті // Укр. архівознавство: історія, сучасний стан і перспективи. — К., 1997. — Ч. 1. — С. 144–150.

² Данилюк Д.Д. Історична наука на Закарпатті (кінець XVIII ст. — перша половина XX ст.). — Ужгород, 1999. — С. 173, 252–257, 270–276.

³ Делеган М.[арія]В. Деякі особливості каталогізації документальних матеріалів дорадянського періоду на Закарпатті // Арх. України. — 1969. — №1. — С. 54–57; Місюра В. Створення мережі державних архівних установ на Закарпатті та їх діяльність у перші післявоєнні роки // Арх. України. — 1970. —

№1. — С. 11–20; Ласло Г.Ф. Каталогізація документів фондів виконкомів районних і міських рад депутатів трудящих // Арх. України. — 1976. — №3. — С. 43–47 та ін.

⁴ Історично назва даної архівної установи змінювалася так: 1945–1946 рр. — Центральний державний історичний архів Закарпатської України; 1946–1980 рр. — Закарпатський обласний державний архів; з 1980 р. — Державний архів Закарпатської області.

⁵ Державний архів Закарпатської області: Реклам.-інформ. просп. — Ужгород, 1995. — С. 3.

⁶ Основні періоди історії Закарпаття: IX ст. — до середини XI ст. — Закарпаття у складі Київської держави; середина XI ст. — перша половина XVI ст. — входження Закарпаття у склад Угорського королівства; перша половина XVI ст. — кінець XVII ст. — розчленування та перебування Закарпаття у складі Австрії та Трансильванії; XVIII ст. — листопад 1918 р. — період перебування Закарпаття у складі Австрії, Австро-Угорщини (1867 р.); листопад 1918 р. — березень 1919 р. — період перебування Закарпаття у складі Республіки Каролі; березень — травень 1919 р. — період Угорської Радянської Республіки; червень 1919 р. — жовтень 1938 р. — період Чехословацької Республіки; жовтень 1938 р. — 15 березня 1939 р. — період Карпатської України; жовтень 1938 р. — 29 жовтня 1944 р. — окупація Закарпаття горітською Угорщиною; 26 листопада 1944 р. — 29 червня 1945 р. — період Закарпатської України; 29 червня 1945 р. — входження Закарпаття до складу УРСР, СРСР.

⁷ Адміністративно-територіальний поділ українських земель у складі Угорського королівства, Австрійської імперії: Ужанська (адміністративний центр — м. Ужгород), Березька (м. Берегове), Уточанська (м. Севлюш), Мармароська (м. Сигіт) столиці або жупанії (слов'янський відповідник німецької назви «комітат» (угор. — «медє»).

⁸ Державний архів Закарпатської області: Реклам.-інформ. просп. — Ужгород, 1995. — С. 4–5.

⁹ Історія Венгрії: В 2 т. / Ред. Т.М. Исламов, Р.А. Авербух, В. П. Шушарин, М.М. Смирин. — М., 1972. — Т. 2. — С. 9.

¹⁰ До питання про склад документів комітатського архіву на рубежі XVIII–XIX ст. (на прикладі архіву Березького комітату) // Державний архів Закарпатської області, ф. 10, оп. 1, спр. 1430, арк. 6–6 зв. [Мова документа — латинська; переклад — С.А. Висварко].

¹¹ Там само.

¹² Там само.

¹³ Там само, арк. 6.

¹⁴ Там само, арк. 4–7.

¹⁵ Там само, арк. 6–7.

¹⁶ Там само, арк. 4–5 зв.

¹⁷ Там само, арк. 23.

¹⁸ Делеган М.В. До питання про історію архівної справи на Закарпатті // Укр. архівознавство: історія, сучасний стан і перспективи. — К., 1997. — Ч. 1. — С. 144.

¹⁹ Там само.

²⁰ Матеріали совещания работников архивных учреждений союзных республик и центральных го-



- сударственных архивов СССР по разработке классификации документальных материалов государственного архивного фонда Союза ССР (досовєтський період).— М., 1962.— С. 87; О каталогизации документальных материалов государственных архивов УССР (методические указания).— К., 1962.— С. 3; Всесоюзное совещание историков 18–21 декабря 1962 г.— М., 1964.— С. 41; Методическое письмо о единой системе научно-справочного аппарата государственных архивов СССР.— М., 1965.— С. 23; Друга республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін: Перша секція: Архівознавство та діловодство.— К., 1965.— С. 137–151 та ін.
- 21 Див. Архіви України: Систематичний показник 1971–1987 рр.— К., 1988.— С. 19–24; Архіви України: Бібліогр. показч. змісту 1947–1970 рр.— К., 1993.— С. 24–26 та ін.
- 22 Митюков О.Г. Радянське архівне будівництво на Україні. 1917–1973.— К., 1975.— С. 198.
- 23 Богатов Б.Н. Основные вопросы разработки классификации документальных материалов ГАФ СССР досовєтського періода // Матеріали совещания работников архивных учреждений союзных республик и центральных государственных архивов СССР по разработке классификации документальных материалов государственного архивного фонда Союза ССР (досовєтський період).— М., 1962.— С. 2.
- 24 Там само.
- 25 Місюра В. Створення мережі державних архівних установ на Закарпатті та їх діяльність у перші післявоєнні роки // Арх. України.— 1970.— №1.— С. 16.
- 26 Протокол обсуждения «Справки комиссии Архивного управления при Совете Министров УССР» от 1 декабря 1967 г. // Державний архів Закарпатської області, ф. Р-869, оп. 2, спр. 502, арк. 20.
- 27 Делеган М.[арія]В. Деякі особливості каталогізації документальних матеріалів дорадянського періоду на Закарпатті // Арх. України.— 1969.— №1.— С. 54.
- 28 Мирошніченко Н.И. Об опыте работы по составлению схемы систематического классификатора к каталогу документальных материалов Львовского областного государственного архива и принципах построения схемы (досовєтський період) // Матеріали совещания работников архивных учреждений союзных республик и центральных государственных архивов СССР по разработке классификации документальных материалов государственного архивного фонда Союза ССР (досовєтський період).— М., 1962.— С. 32.
- 29 Делеган М.[арія]В. Деякі особливості каталогізації документальних матеріалів дорадянського періоду на Закарпатті // Арх. України.— 1969.— №1.— С. 55.
- 30 Схема классификации документальных материалов Закарпатского облгосархива и его филиала в г. Мукачево (досовєтський період).— Мукачево, 1970.— 90 л. (машинопись).
- 31 Там само, арк. 90.
- 32 Схема классификации документов досовєтського періода Закарпатской области.— Мукачево, 1973.— 75 л. (машинопись).
- 33 Толчій Д.М. Організація і методика роботи по каталогізації документів Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Києві // Арх. України.— 1973.— №3.— С. 39.
- 34 Схема классификации к систематическому каталогу документальных материалов Львовского облгосархива (досовєтський період).— Львов, 1962.— 193 л. (машинопись).
- 35 Схема единой классификации документной информации в систематических каталогах государственных архивов СССР (XVIII — нач. XX вв.).— М., 1983.— 120 с.
- 36 Мирошніченко Н.И. Об опыте работы по составлению схемы систематического классификатора к каталогу документальных материалов областного государственного архива и принципах построения схемы (досовєтський період) // Матеріали совещания работников архивных учреждений союзных республик и центральных государственных архивов СССР по разработке классификации документальных материалов государственного архивного фонда Союза ССР (досовєтський період).— М., 1962.— С. 35.
- 37 Схема классификации документов досовєтського періода Закарпатской области.— Л. I–II.
- 38 Основна таблиця має наступний вигляд: А. Економіка (загальні дані про економіку у цілому); Б. Праця; В. Фінанси та Кредит; Г. Промисловість, ремесло, кустарний промисел; Д. Будівництво; Е. Сільське та лісове господарство; Ж. Транспорт; З. Зв'язок; И. Торгівля; К. Комунальне господарство; Л. Суспільно-політичне життя до 1848 р.; М. Революція 1849–1849 рр.; Н. Наростання революційного руху (1850–1917 рр.); О. Революційний рух трудящих Закарпаття (1917–1939 рр.); П. Боротьба трудящих проти фашистської окупації (1939–1944 рр.); Р. Політичні партії та суспільно-політичні організації (XIX ст.–1944 р.); С. Державний устрій; Т. Органи державної влади та управління; Ф. Право та органи юстиції; Х. Міжнародні зносини (зовнішня політика); Ц. Збройні сили. Війни; Ч. Побут; Ш. Охорона здоров'я; Щ. Соціальне забезпечення, страхування та благодійницькі заклади; Ї. Фізкультура та спорт; Э. Народна освіта. Наука; Ю. Література та мистецтво. Культурно-просвітницька робота; Я. Релігія. Атеїзм.